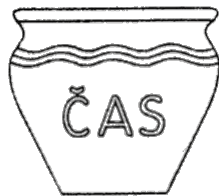

HISTORICKÉ SKLO · 6

SBORNÍK PRO DĚJINY SKLA

2018

Ústav archeologické památkové péče
severozápadních Čech
veřejná výzkumná instituce

HISTORICKÉ SKLO . 6

Sborník pro dějiny skla

Eva Černá a Jaroslav Špaček (eds.)

Ústav archeologické památkové péče severozápadních Čech, v. v. i.

Most 2018

Vyobrazení na obálce:

Rekonstrukce sklárny vytvořená J. Schejbalem a J. Kavánem podle archeologických pramenů a s přihlédnutím k soudobému archivnímu i ikonografickému materiálu. Archeologická zjištění jsou obsažena ve studii hlavního autora výzkumu J. Kavána (*Kaván, J. 1982: Výsledky archeologického výzkumu Karlovy hutě v Jizerských horách, která pracovala v letech 1758–75, Ars Vitraria 7, 19–74*).

Historické sklo . 6

Sborník pro dějiny skla

Editor: Eva Černá a Jaroslav Špaček

Redakce: Eva Černá, Jaroslav Špaček, František Frýda, Pavel Šebesta

Technická a grafická redakce: Martin Šíl a Radek Sklář

Grafická úprava: Martin Šíl, Eva Černá a Radek Sklář

Korektura českých textů: Pavel Šebesta

Překlad: Hana Šebestová

Obálka: námět Eva Černá, provedení Radek Sklář

Autorem fotografií v kapitole *O činnosti Odborné skupiny slovem i obrazem* je Jaroslav Špaček, vyjma č. 4, 5, 6, 17, 34, 42, 62, 63, 91, 93, 104 a 107.

V textu použity kresby z článku Jaroslava Kavána (1982)

Za obsah článků a kvalitu kresebných i fotografických podkladů odpovídají autoři.

Vydal: Ústav archeologické památkové péče severozápadních Čech, v. v. i.
za finančního přispění Ústeckého kraje, ČAS a ČSS

Vydání 1.

Náklad 400 ks

Tisk: Tiskárna K & B, s. r. o.

Ludovíta Štúra 2456/2, 434 01 Most

ISBN: 978-80-86531-20-5 (ÚAPPSZČ, v. v. i., Most)

Objednávky:

Ústav archeologické památkové péče severozápadních Čech, v. v. i.,
Jana Žižky 835, 434 01 Most, Czech Republic, office@uappmost.cz

© Ústav archeologické památkové péče severozápadních Čech, v. v. i., 2018

Ústav archeologické památkové péče
severozápadních Čech

veřejná výzkumná instituce

Předmluva	7
PŘÍSPĚVKY	
Danica Staššíková-Štukovská Sklený korálik z interiéru Kostola sv. Margity v Kopčanoch. App. Dagmar Galusková: Analýza chemického zloženia koráliku z interiéru Kostola sv. Margity č. S1/94-5_č. 1 (ďalej K1) <i>Glasperle aus dem Inneren der Kirche St. Margareta in Kopčany</i>	11
Aleksandra Pankiewicz – Sylwia Siemianowska – Krzysztof Sadowski Jak interpretować 8-kilogramowy depozyt szkła z Ostrowa Tumskiego we Wrocławiu? <i>How to interpret the 8-kg glass deposit from Ostrów Tumski in Wrocław?</i>	21
Ewelina J. Kowalczyk – Sylwia Siemianowska Mysterious glass face beads from Głogów in Lower Silesia <i>Zagadkowe szklane paciorki twarzowe z Głogowa na Dolnym Śląsku</i>	51
Kateřina Břečková Nově zpracované soubory středověkého skla z Opavy <i>Neu aufgearbeitete Komplexe des mittelalterlichen Glases aus Opava (Troppau)</i>	65
Eva Černá – Petr Lissek – Petr Plachý Středověká sklárna ve východním Krušnohoří na katastru Nového Města, okr. Teplice <i>Mittelalterliche Glashütte im östlichen Erzgebirge in der Gemarkung von Nové Město (Neustadt), Lkr. Teplice (Teplitz); App. Roman Křivánek: Geofyzikální průzkum v areálu zaniklé středověké sklářské huti na k. ú. Nové Město, okr. Teplice Geophysikalische Untersuchung auf dem Areal der mittelalterlichen Glashütte in der Gemarkung Nové Město (Neustadt), Lkr. Teplice (Teplitz)</i>	83
Zuzana Zlámalová Cílová – Michal Gelnar Chemické analýzy skel z naleziště středověké sklárny na k. ú. Naděje v Lužických horách <i>Chemische Analysen der Gläser aus der mittelalterlichen Glashütte in der Gemarkung Naděje (Hoffung) im Lausitzer Gebirge</i>	105
Petr Lissek Středověká sklárna pod hradem Tolštejn, k. ú. Rozhled, okr. Děčín <i>Mittelalterliche Glashütte unterhalb der Burg Toštejn (Tollenstein), Gemarkung Rozhled (Dollendorf), Lkr. Děčín (Tetschen); App. Roman Křivánek: Geofyzikální průzkum v areálu zaniklé středověké sklářské huti na k. ú. Rozhled, okr. Děčín Geophysikalische Untersuchung auf dem Areal der mittelalterlichen Glashütte in der Gemarkung Rozhled (Dollendorf), Lkr. Děčín (Tetschen)</i>	115
Aleš Knápek – Pavel Rous Poznámky ke stavu poznání historického sklářství na Vysočině <i>Anmerkungen zum Wissensstand über das historische Glasgewerbe im Böhmischem-Mährischen Bergland</i>	131
Pavel Rous Zaniklá sklářská huť ve Svratouchu (okr. Chrudim) <i>Die aufgelassene Glashütte in Svratouch (Lkr. Chrudim)</i>	141

Michal Gelnar	155
Hmotné prameny ze sklářské hutě (1732 – 1790) v zaniklé osadě Josefová na Šumpersku <i>Materielle Quellen aus der Glashütte (1732 – 1790) in der Wüstung Josefová (Neu Josephstal) im Raum von Šumperk (Mährisch Schönberg)</i>	
Jitka Bažantová	165
Sklo ze Mstišova <i>Glas aus Mstišov (Tischau)</i>	
Jiří Jedlička – Aleš Knápek – Dana Rohanová	181
Replika středověké sklářské a pomocné fritovací pece v Havlíčkově Brodě – idea vzniku, konstrukce a stavba <i>Nachbau eines mittelalterlichen Glasschmelz- und eines Fritteofens in Havlíčkův Brod (Deutschbrod) – Idee, Konstruktion und Bau</i>	
Rudolf Hais	205
Solarizace historických skel <i>Die Solarisation historischer Gläser</i>	
Rudolf Hais – Franz Haudum	209
Dva sklářské receptáře ze Zvonkové na Šumavě <i>Zwei Glasrezeptbücher aus Zvonková (Glöckelberg)</i>	
AKTUALITY	
Aranka Součková Daňková – Zuzana Zlámalová Cílová	223
Vznik odborné skupiny Sklo a keramika	
PERSONÁLIE	
Rudolf Hais osmdesátníkem (<i>František Frýda</i>) – <i>Jak jsem se potkal se sklem (Rudolf Hais)</i>	229
Životní jubileum Václava Hulínského (<i>Eva Černá</i>)	233
Bibliografie Olgy Drahotové (<i>Eva Černá – Jana Vepřeková</i>)	237
Nachruf Dr. Peter Steppuhn (<i>Christian Leiber</i>)	241
O ČINNOSTI ODBORNÉ SKUPINY SLOVEM I OBRAZEM	
Záznamy o činnosti Odborné skupiny pro dějiny skla ČAS v letech 1992 – 2018 (<i>Eva Černá – Jaroslav Špaček</i>)	247
Fotografie z období let 1978 – 2018 (<i>Jaroslav Špaček – Eva Černá</i>)	291
Soupis autorů	309

Předmluva

Po téměř devítileté odmlce předkládá Odborná skupina pro dějiny skla České archeologické společnosti sklářským odborníkům a zájemcům o problematiku historického skla šesté číslo sborníku *Historické sklo*. V mezidobí se uskutečnilo několik kolokvií a pracovních zasedání a zejména setkání v Západočeském muzeu v Plzni, které se konalo v roce 2017 při příležitosti 40. výročí založení naší odborné skupiny.

Redakční rada se při přípravě sborníku potýkala s četnými problémy, především s otázkou financování, které za přispění České archeologické společnosti (ČAS) a České sklářské společnosti (ČSS) na sebe vzal Ústav archeologické památkové péče severozápadních Čech, v. v. i. v Mostě. Publikace byla podpořena také finančními prostředky z Institucionální podpory pro vědu a výzkum Ústeckého kraje. Všem jmenovaným je nutné na tomto místě projevit vřelý dík.

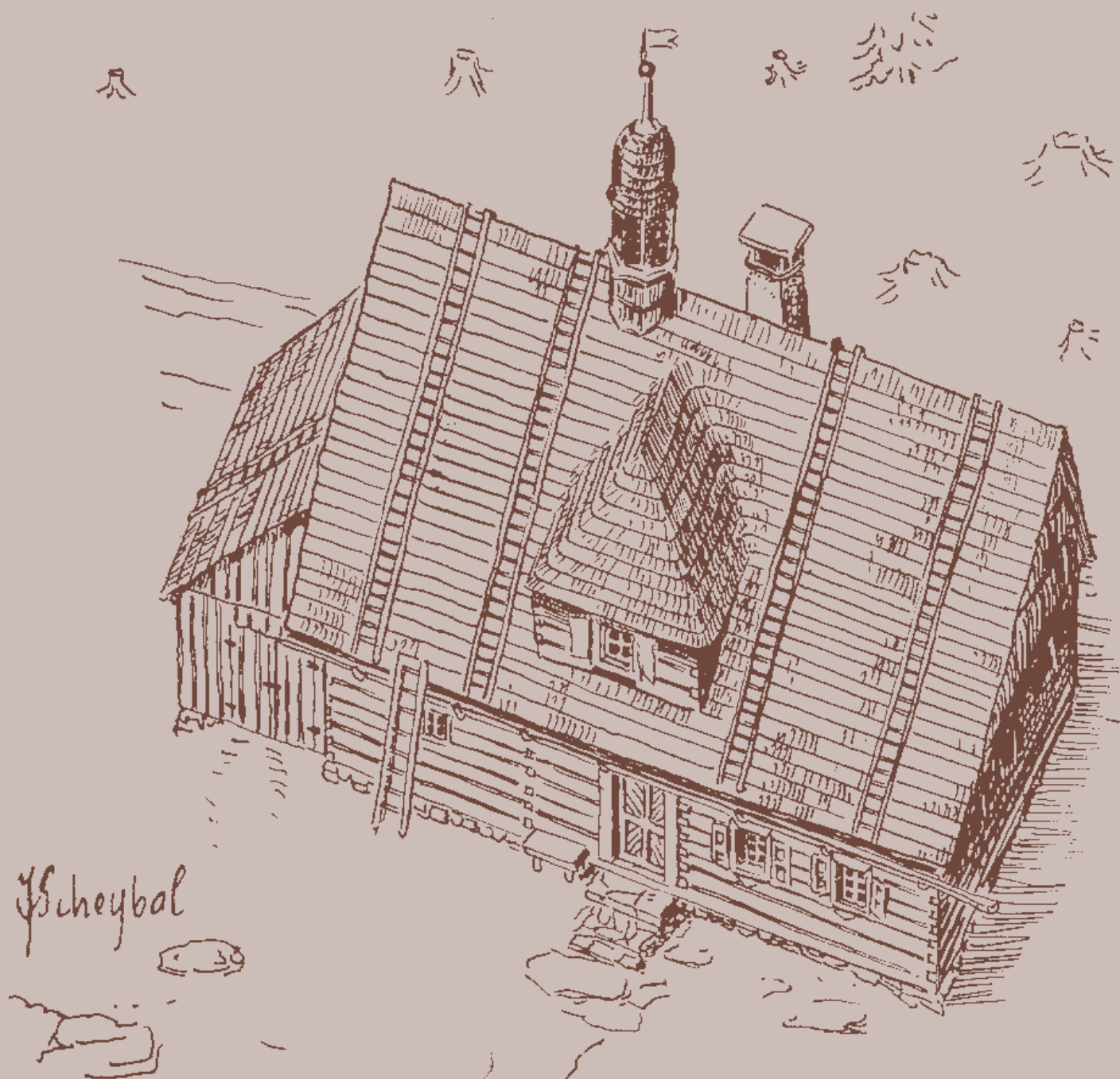
Svazek sborníku, jenž se Vám právě dostává do rukou, obsahuje studie a příspěvky odborníků z českých a moravských institucí i kolegů z Polska a Slovenska. Tak jako v předešlých číslech sborníku se jedná předně o studie informující o nálezích skla z archeologických výzkumů, o nově zjištěných zaniklých sklářských hutích, o experimentální tvorbě skla, konzervaci, chemických analýzách aj. Přehled čtyřicetileté činnosti původně Sklářské sekce, později Odborné skupiny pro dějiny skla ČAS, jsme se pokusili přiblížit zveřejněním zápisů z jednotlivých akcí a bohatou fotografickou dokumentací z našich pracovních setkání a kolokvií konaných doma i v zahraničí.

Generace archeologů, historiků umění a několika dalších zájemců, která stála před více než čtyřiceti lety u zrodu této odborné skupiny, předávala dle svých možností zkušenosti mladším kolegům a přispěla k prohloubení jejich zájmu o tisícileté dějiny sklářského řemesla. Věřme, že natrvalo. Doufáme, že Odborná skupina pro dějiny skla ČAS bude úspěšně pracovat i v dalších letech a bude pokračovat ve vydávání sborníku *Historické sklo*.

V Mostě 30. 11. 2018

Redakce

PŘÍSPĚVKY

Karlova huť, rekonstrukce panského domu na základě výsledků archeologického výzkumu (podle *Kaván 1982, obr. 20*).

Poznámky ke stavu poznání historického sklářství na Vysočině

Aleš Knápek, Havlíčkův Brod
Pavel Rous, Havlíčkův Brod

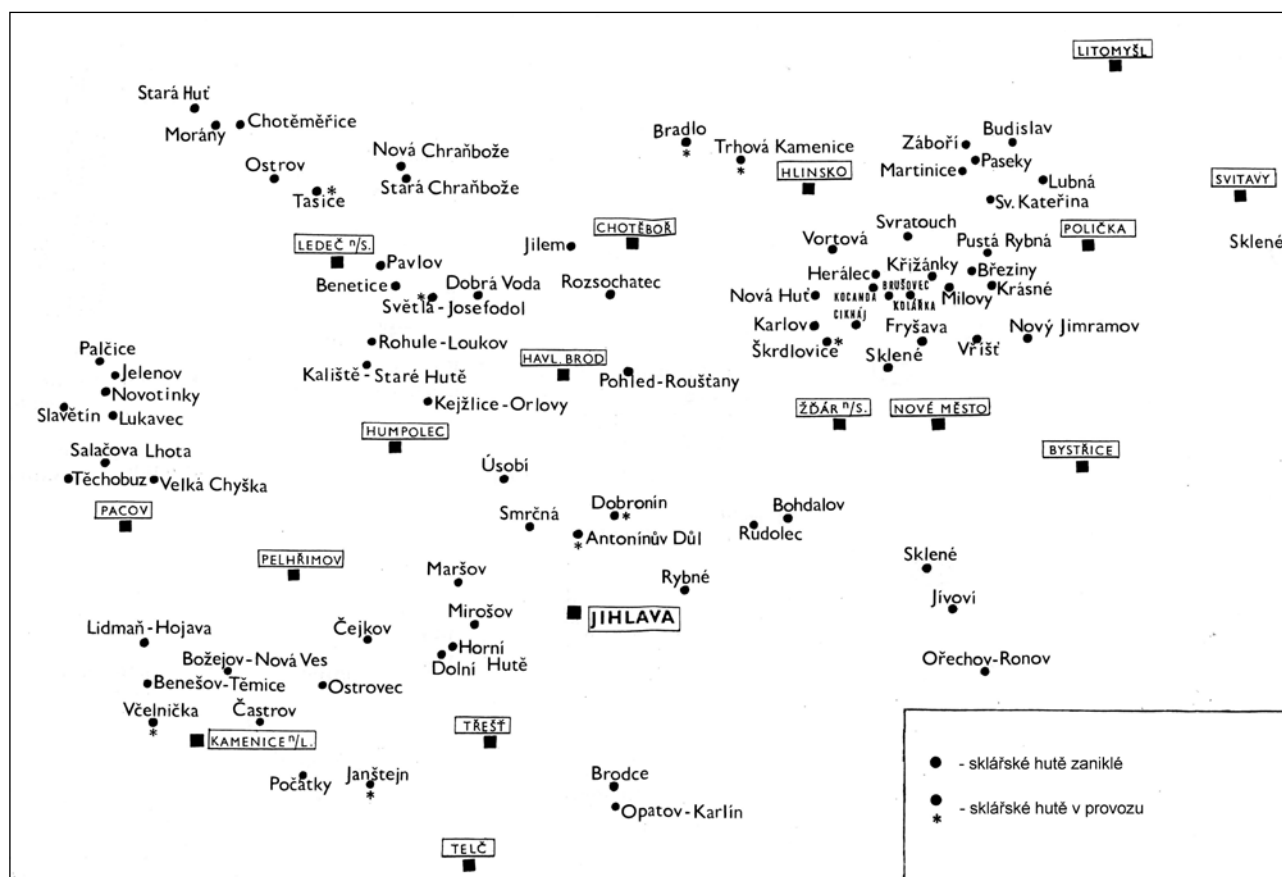
Autoři předkládají souhrnnou rekapitulaci vývoje poznání starého sklářství na Vysočině, tj. v regionech Havlíčkobrodská, Jihlavská, Pelhřimovská a Žďárská včetně oblasti Žďárských vrchů. Hlavní úlohu v dosavadních terénních výzkumných aktivitách, jejichž počátek sahá do roku 1970, měly zdejší muzejní, resp. archeologické instituce. V dnešní době je třeba jmenovat projekt *Sklářství na Vysočině* iniciovaný Muzeem Vysočiny Havlíčkův Brod.

Vysočina region, early modern glassworks, deserted glassworks, archaeology, surface research, glass artifacts

Průkopníkem terénní prospekce historických sklářských lokalit na Vysočině a v přilehlém okolí byl Arnošt Kába (1909 – 1989), jihlavský muzejník a archivář, jenž zhruba v období let 1970 – 1972 provedl sběry, zjišťovací výkopy a fotodokumentaci ve 42 hutních lokalitách. Velký akční rádius Arnošta Káby dobře ilustruje přehledná mapka jeho zájmového území (obr. 1). Výtěžkem Kábových terénních průzkumů byly kromě terénních poznatků movité archeologické nálezy získané ve 35 lokalitách a uložené včetně fotodokumentace v jihlavském muzeu.¹ V Muzeu Vysočiny Jihlava byly dohledány a identifikovány teprve nedávno po přestěhování muzejních sbírek. Ukázalo se, že nálezové soubory jsou přesáčkované, mají přepsané popisky a nejsou již kompletní. Dochovaly se nálezy jen ze 22 lokalit:² Božejov – Nová Ves (okres PE), Brušovec (ZR), Budislav – Posekanec (SY), Častrov (PE), Dobrá Voda (HB), Fryšava (ZR), Herálec (ZR), Jilem (HB), Lidmaň – Hojava (PE), Maršov (JI), Milovy (ZR), Mirošov (JI), Nová Chraňbože (KH), Opatov – Karlín (TR), Pohled – Roušťany (HB), Slavětín (BN), Smrčná (JI), Stálkov (JH), Stará Huť (KH), Těchobuz (PE), Včelnička (PE), Vojnův Městec – Nová Huť (ZR). Znamená to, že pravděpodobnost vypátrání, resp. identifikace nálezů z 13 zbývajících lokalit – Cyranův Ostrov (dnes Ostrov, KH), Čejkov (PE), Dolní Hutě (JI), Horní Hutě (JI), Karlov (ZR), Matějovec – Rožnov (JH), Nový Jimramov (ZR), Ostrovec (PE), Rohule (HB), Tasice (HB), Těmice (PE),

¹ Vyplývá to z jediné, již zmíněné publikace (Kába 1972). Z Kábovy fotodokumentace byl v jihlavském muzeu v r. 1991 zjištěn jen velice skrovný zbytek.

² Názvy „Kábových“ lokalit uvádíme přesně podle níže zmíněné Kábovy publikace z roku 1972 a doplňujeme je o zkratky dnešních příslušných okresů.

Obr. 1. Sklářské hutě na Vysočině (podle Kába 1972, mapka na 3. straně obálky). Reprodukce mapky nepostihuje její jižní cíp s třemi lokalitami v okrese Jindřichův Hradec: Matějovec – Rožnov, Stáلكov a Hobzí – Janov.

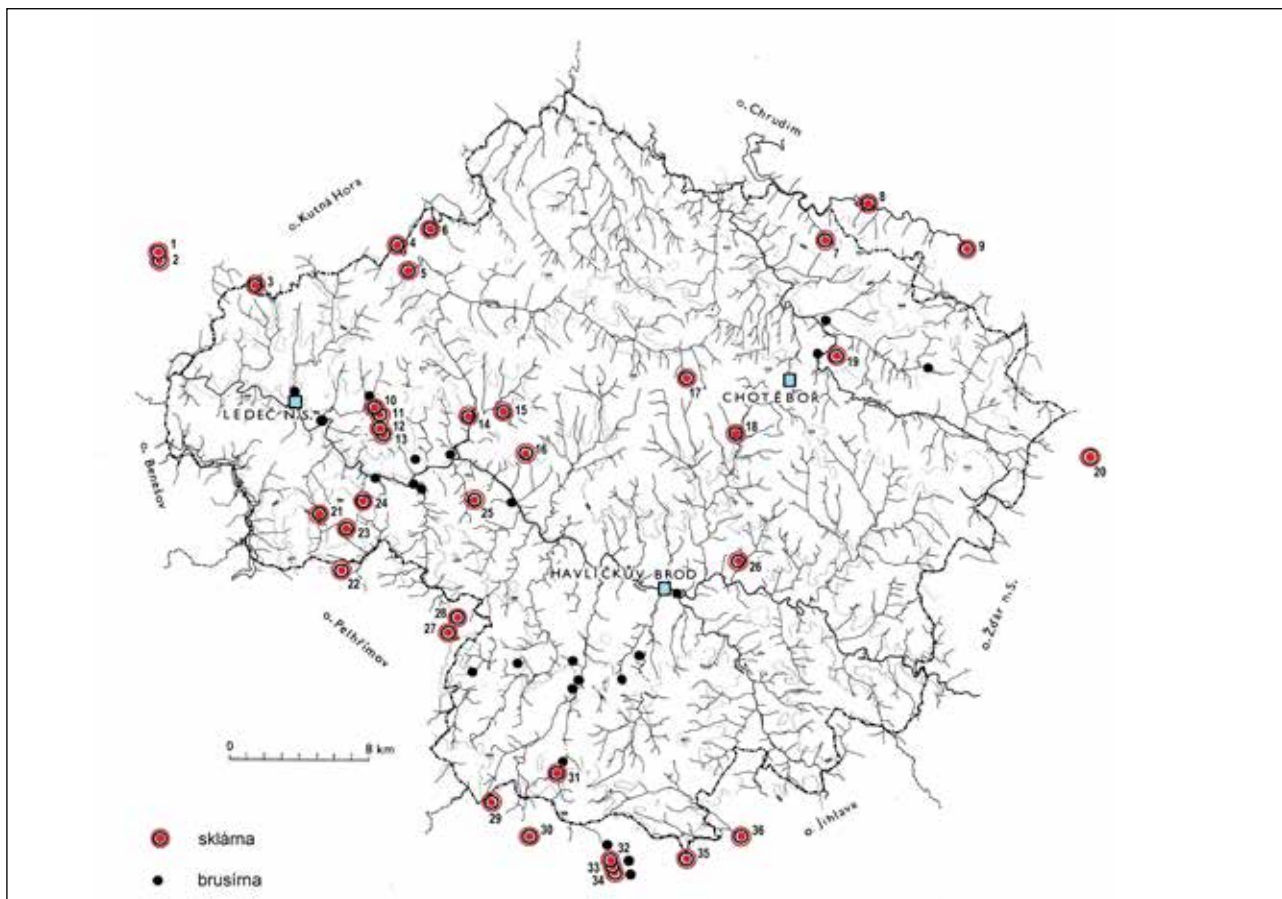
Abb. 1. Glashütten im Böhmischem-Mährischen Bergland (nach Kába 1972, Karte auf der 3. Seite des Umschlages). Die Kartenreproduktion umfasst nicht den Südzipfel mit drei Standorten im Lkr. Neuhaus: Matějovec – Rožnov, Stáلكov und Hobzí – Janov.

Velká Chyška (PE), Vříšť (ZR) – je již minimální.³ O získaných nálezech Arnošt Kába informoval jen telegraficky v rámci svého stručného soupisu historických sklářských hutí na Vysočině publikovaného v roce 1972 v katalogu výstavy Sklářství na Vysočině.⁴ Historické sklářské hutě a brusírny na území Havlíčkobrodská dokumentovali v letech 1989 – 1993 pracovníci havlíčkobrodského okresního muzea Pavel Rous a Eduard Veselý. Potřebné údaje o sklářských hutích byly získány z literatury, zejména ze statí Jiřího Adlera,⁵ jenž systematicky excerpoval příslušné archivní prameny, a z kartografických i písemných pramenů. Terénními průzkumy upřesněný výsledný, resp. stávající stav poznání ilustruje

³ Výše uvedené údaje byly převzaty z nepublikované práce „Nálezy z historických sklářských lokalit na Vysočině a v přilehlém okolí získané Arnoštem Kábou v letech 1970 – 1972“ (Rous 2015), uložené v Muzeu Vysočiny Havlíčkův Brod v digitálním archivu projektu Sklářství na Vysočině.

⁴ Navzdory maximální stručnosti je tento soupis (Kába 1972) stále cenný, např. v r. 2014 napomohl našemu týmu k objevu přesné polohy stanoviště zaniklé hutě ve Fryšavě (nepublikováno).

⁵ Viz výběr statí J. Adlera v seznamu použité literatury.

Obr. 2. Historické sklárny na Havlíčkovbrodsku (podle Rous 1994, 22; aktualizováno).

Abb. 2. Historische Glashütten im Raum von Deutschbrod (nach Rous 1994, 22; aktualisiert).

mapka (obr. 2) a seznam hutí (příl. 1). Nepodařilo se zatím lokalizovat stanoviště tří hutí, a to u Nové Vsi u Světlé (Fojtova Světelská huť), na katastru Benetic (Stará Světelská huť) a v Rozsochatci (Rozsochatecká huť). V terénu byly také zaznamenány neočekávané výskyty sklářského odpadu, které by možná v případech Loukovské a Haberské hutě mohly signalizovat jejich starší stanoviště. Jedinými výstupy z výzkumů na Havlíčkovbrodsku v letech 1989 – 1993 zůstaly soupis hutí a brusíren a stručný nástin vývoje hutního sklářství⁶, k plánované publikaci archeologického a obrazového materiálu již nedošlo. Sporadicky pokračovalo sledování pozůstatků sklářské výroby i v pozdějších letech, k zintenzivnění došlo po roce 2000. Na Pelhřimovsku byla archeologicky prozkoumána sklárna u Božejova.⁷ Archeologickým průzkumem skláren na západní Vysočině, v okolí Pacova a Kamenice nad Lipou, se zabývá Městské muzeum Antonína Sovy v Pacově (Vlastimil Simota) spolu se společností Archaia Brno, o. p. s., pracoviště Jihlava (Petr Duffek). Na Lipovokamenicku aktivně působí amatérský badatel a spolupracovník pacovského muzea Petr Valeš. Veškeré nálezy

⁶ Rous 1990; týž 1991.

⁷ Hrubý et al. 2009.

jsou po dobu řešení projektu Sklářství na Vysočině (viz níže) uloženy v muzeu v Pacově. Terénními průzkumy se podařilo na Pacovsku nově lokalizovat některé sklárny z 18. století – Talmberk, Těchobuz 1 a Salačova Lhota (V. Simota), Košetice a Velká Ves (P. Duffek a V. Simota), nebo rekognoskovat známé lokality z 19. století – Těchobuz 2, Slavětín a Jarolímka (V. Simota), Palčice (P. Duffek, V. Simota). Archeologickými nálezy z 18. – 19. století byla např. doložena produkce pateříků na barokních hutích (např. Velká Ves, Talmberk, Salačova Lhota), dále se v nich vyskytly sklářské pánve, fragmenty desek z hutních otvorů, chladič hrnce, běžná keramika, kachle, apod. Na Lipovokamenicku byla také lokalizována sklárna ve Chválkově (P. Valeš, V. Simota) a některé zdejší lokality v terénu Petr Valeš ověřil povrchovým průzkumem a získal z nich četné nálezy.⁸ Na severovýchodě Českomoravské vrchoviny byly vzorkovány historické sklářské hutní lokality v rámci projektu Pavla Kysilky, který by měl vyvrcholit expozicí hutě v Českých Milovech (ZR). Dosud zde vznikla naučná stezka seznamující s historií obce a sklárny, nebo vizualizace historického stavu hutě a při ní vzniklé osady. Radim Gonda (Muzeum Vysočiny Jihlava) publikoval rozbor historických dat k renesanční sklárně ve Vříšti.⁹

Od roku 2013 byla v Muzeu Vysočiny Havlíčkův Brod na základě předchozích poznatků opět rozvinuta nejen terénní prospekce a návazné historické bádání, ale také spolupráce s odborníky na historii sklářství. Byl tím iniciován projekt Sklářství na Vysočině,¹⁰ jenž by měl vyvrcholit reprezentativní krajskou výstavou a vydáním syntetizující publikace. Konference Sklářství na Vysočině a v Dolním Rakousku pořádaná v roce 2014 v rámci tohoto projektu přinesla množství informací jak historických, tak archeologických a jejím výsledkem byl stejnojmenný sborník postihující různé aspekty historického sklářství ve vymezené oblasti. V terénu širšího Havlíčkobrodského se podařilo například získat nová data i nálezy ze sklářských lokalit na katastru Smrčné (obr. 3, 4) a ověřit, případně lokalizovat několik zaniklých hutí z vrcholně barokního horizontu místního sklářství. Ze stanoviště Staré (Orlovské) hutě na k. ú. Kejžlice (PE), nacházejícího se těsně za hranicí okresu Havlíčkův Brod, byly získány mimo jiné i fragmenty kvalitních výrobků s optickým dekorem. Polohu (Nové) Světelské hutě v Beneticích se podařilo na základě stopy na indikační skice stabilního katastru lokalizovat na malé ostrožně v údolí potoka, jejíž naoraná část je dnes doslova poseta zlomky pánví. Dobré výsledky přinesl také sběr v místech Malčinské hutě na k. ú. Malčín, v poloze Hejtice ležící na mírném svahu bezejmenného potoka.¹¹ Povrchovým průzkumem byla kromě reliktních sklářských provozů, zaznamenána také obydlí dělníků v Koutech, Roušťanech, Smrčné a Pavlově. Dokumentovány jsou rovněž některé dosud existující stavební památky jako skelmistrovské domy, části technologie apod.¹² Výzvou je lokalizace zatím málo známých zdrojů hlavní suroviny pro výrobu, tedy křemene, který byl posléze drcen v mnoha stoupách, k nimž zase náležely rybníčky (stupníky), jež jim dodávaly energii. Dokumentace se nevyhýbá ani sklárnám, které pracovaly ve 20. století. Do muzejních sbírek tak byl získán velký soubor artefaktů

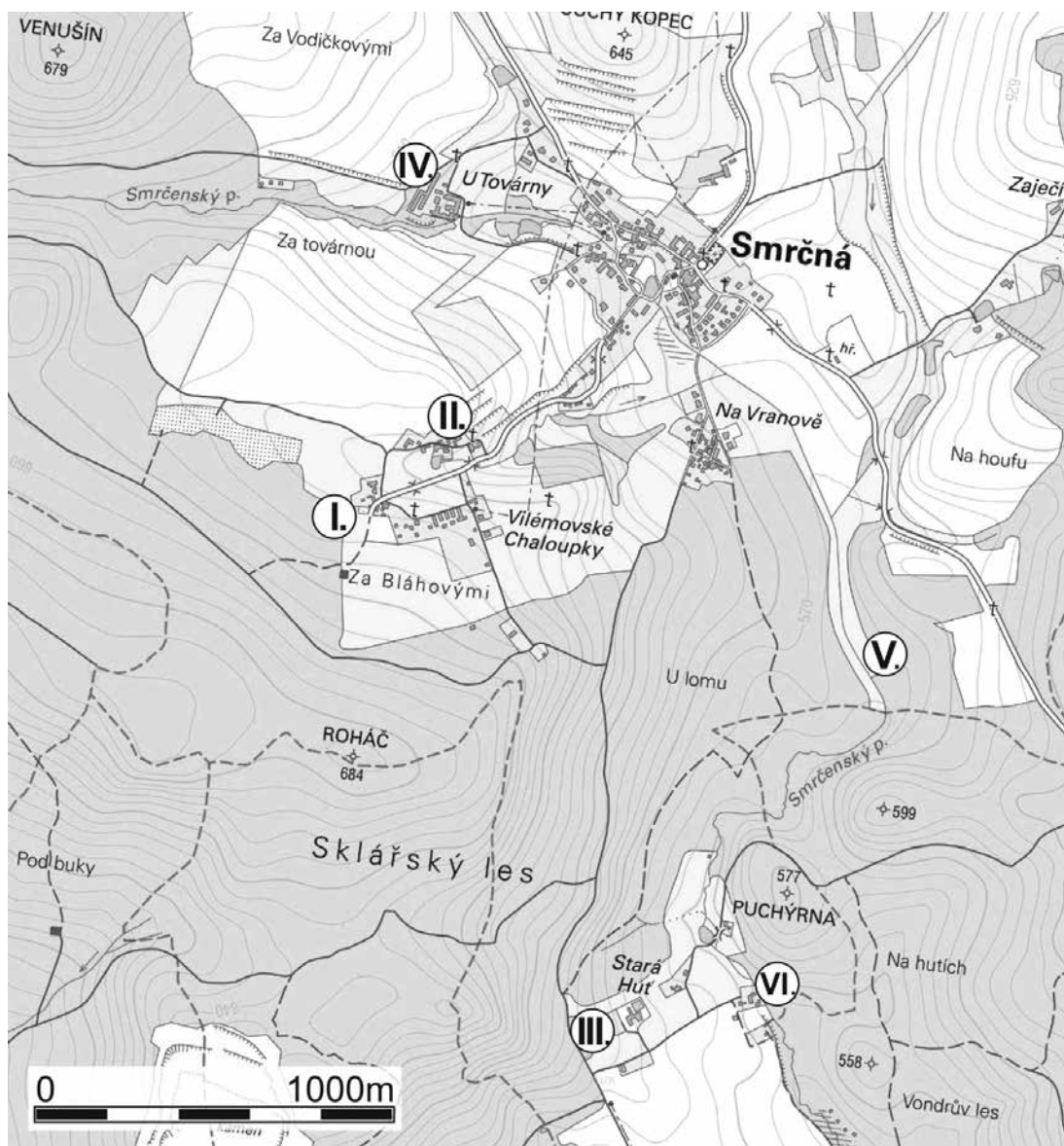
⁸ Valeš 2015 (s některými faktografickými nepřesnostmi).

⁹ Gonda 2015.

¹⁰ S Muzeem Vysočiny Havlíčkův Brod se na přípravě projektu podílí Městské muzeum Antonína Sovy v Pacově a několik externích spolupracovníků (zejména Jitka Lněničková a Michal Gelnar).

¹¹ Archiv archeologických akcí MVHB pod č. AA 2016-17.

¹² Knápek 2015.

Obr. 3. Zaniklé sklářské hutě a brusírny skla na katastru obce Smrčná (okr. Jihlava) podle archivního výzkumu (Adler 1981) a terénní rekonoskace a prospekce (Muzeum Vysočiny Havlíčkův Brod 2014): I – předpokládané stanoviště sklárny nazývané Vilémova huť (před 1711 – 1719/1731), II – huť Jakuba Löffelmannna (1794 – 1801), III – huť Wiesenthal (cca 1730 – 1748) a Karlova huť (1841 – 1890), IV – tovární brusírna skla Victoria (1885 – 1932), V – bezejmenná brusírna skla (cca 1891), VI – brusírna skla bratří Bouchnerů (1931 – 1953).

Abb. 3. Aufgelassene Glashütten und -schleifereien in der Gemarkung von Smrčná (Lkr. Iglau) nach der Archivforschung (Adler 1981) und der Geländeforschung und -prospektion (Museum des Böhmischo-mährischen Berglands in Deutschbrod 2014): I – vermuteter Standort der sog. Wilhelmshütte (vor 1711 – 1719/1731), II – Wiesenthal-Hütte (ca. 1730 – 1748) und Karlshütte (1841 – 1890), III – Hütte Jakobs Löffelmann (1794 – 1801), IV – Glasschleiferei Victoria (1885 – 1932), V – namenlose Glasschleiferei (ca. 1891), VI – Glasschleiferei der Brüder Bouchner (1931 – 1953).

ze světelské brusírny Vlček, pocházející z třicátých let 20. století. Z mladší sklářské historie jsou metodou orální historie zaznamenávány výpovědi pamětníků a zaměstnanců. Jako příklad uvedme Josefa Pravce z Úsobí, jenž byl od padesátých let 20. století výrazným sklářským výtvarníkem skláren Bohemia. Zpracována byla studie zabývající se dopadem industrializace sklářství v 19. století a silným

vlivem podnikatelů židovského vyznání (např. rodina Picků). Přestože při zrodu jejich podnikání stála například výroba potaše, vypracovali se na „holding“ vlastníci a pronajímající drtivou většinu sklářských provozů na Havlíčkovobrodsku.¹³ Ve spolupráci s VŠCHT Praha (Dr. Ing. Dana Rohanová) byla získána první data z chemických rozborů skel z produkce některých skláren z první poloviny

Obr. 4. Výběr z povrchových nálezů na stanovišti Löfelmannovy hutě (1794 – 1801) v osadě Vilémovské Chaloupky na katastru Smrčné, které potvrdily zdejší, písemným pramenem zmíněnou výrobu tabulového skla.

Abb. 4. Auswahl von Lesefunden am Standort der Hütte Löfelmanns (1794 – 1801) im Dorf Vilémovské Chaloupky in der Gemarkung von Smrčné, anhand deren die dortige, urkundlich erwähnte Produktion von Tafelglas bestätigt wurde.

18. století,¹⁴ která je možno v rámci regionu komparovat s výsledky rozborů skel z hutí u Božejova. Byly učiněny také první, zatím neúspěšné pokusy ověřit v terénu možnou existenci středověké sklářské výroby na katastru dvou obcí Sklené (ZR, SY) důvodně předpokládané na základě jejich místního názvu (Rous 2015, 83). Dosud nejstarší, raně novověký horizont sklářských hutí ve sledovaném regionu reprezentuje např. huť ve Fryšavě (ZR) založená před rokem 1560. Její polohu se v roce 2014 podařilo upřesnit a získat z jejího stanoviště nálezy podobně jako v roce 2016 v případě hutě ve Vříšti (ZR)¹⁵, prvně doložené k roku 1540. Na Havlíčkovobrodsku (resp. na území okresu HB) zatím neznáme sklářskou huť, jejíž historie by sahala před rok 1700.

¹³ Referát Sklářny a industrializace Vysočiny (Jindrová – Knápek) na konferenci: Život, práce, zábava, nemoc i smrt, prostor a čas v industriální společnosti. Praha UK, 18. 9. 2015.

¹⁴ Sedláčková – Rohanová 2016.

¹⁵ Archiv archeologických akcí MVHB pod č. AA 2016-13.

Literatura

- Adler, J.** 1973: K dějinám skláren na panství haberském a rychnovském, *Příspěvky k dějinám skla a keramiky* 2, 73–80.
- Adler, J.** 1975: 180 let sklárny v Tasicích, *Sklář a keramik* 25, 172–177.
- Adler, J.** 1976: Z historie posázavské sklárny v Chraňbože, *Sklář a keramik* 26, 21–22.
- Adler, J.** 1979: Sklárny na haberském panství, *Ars vitraria* 6, 32–40.
- Adler, J.** 1981: Zaniklé sklářství ve Smrčné u Jihlavy, *Sklář a keramik* 31, 197–198.
- Adler, J.** 1982: Sklárna ve Světlé nad Sázavou - Josefodole - 100 let, *Sklář a keramik* 32, 351–353.
- Adler, J.** 1984a: Zaniklé sklárny na panství Lipnice nad Sázavou, *Sklář a keramik* 34, 78–80, 177–181.
- Adler, J.** 1984b: Sklářství v okolí Havlíčkova Brodu, *Sklář a keramik* 34, 299–300.
- Adler, J.** 1985: Sklářství v okolí Chotěboře, *Sklář a keramik* 35, 82–85.
- Adler, J.** 1989: Zaniklé sklárny na panství Světlá nad Sázavou, *Ars vitraria* 9, 42–47.
- Gonda, R.** 2015: Provozovatelé a personál sklářské huti ve Vříšti u Nového Města na Moravě v 16. a 17. století. In: Havlíčkobrodsko. Sborník příspěvků o historii regionu 29 (Sklářství na Vysočině a v Dolním Rakousku), Havlíčkův Brod, 149–171.
- Hrubý, P. – Hejhal, P. – Kašák, K. – Malý, K. – Valkony, J.** 2009: The deserted Baroque glassworks in the cadastral territory of Nová Ves near Božejov (the distrikt of Pelhřimov). In: *Studies in post-medieval archaeology* 3, Praha, 479–500.
- Kába, A.** 1972: Sklářství na Vysočině. In: A. Kába – J. Medková eds., *Sklářství na Vysočině*. Jihlava (katalog výstavy vydaný Muzeem Vysočiny v Jihlavě), 3–18.
- Knápek, A.** 2015: Sklářská krajina Vysočiny. In: Havlíčkobrodsko. Sborník příspěvků o historii regionu 29 (Sklářství na Vysočině a v Dolním Rakousku), Havlíčkův Brod, 35–49.
- Rous, P.** 1990: Soupis sklářských hutí a rafinerií na Havlíčkobrodsku 1, Havlíčkův Brod.
- Rous, P.** 1991: K vývoji hutního sklářství na Havlíčkobrodsku. In: *Historické sklo 1*. Sborník pro dějiny skla, Čelákovice – Plzeň, 17–19.
- Rous, P.** 1994: Havlíčkobrodská expozice regionálního historického skla. In: *Sklo z Vysočiny*, Havlíčkův Brod, 11–22.
- Rous, P.** 2015: Místní jména s možným vztahem ke středověkému sklářství. In: Havlíčkobrodsko. Sborník příspěvků o historii regionu 29 (Sklářství na Vysočině a v Dolním Rakousku), 75–87.
- Sedláčková, H. – Rohanová, D.** 2016: Renaissance and baroque glass from the central Danube region. Brno.
- Valeš, P.** 2015: Sklárny a rafinérie v okolí Kamenice nad Lipou. In: *Kamenické panství IX*, č. 19, 20, nestránkováno.

Příloha č. 1

č.	lokality	doba činnosti
1.	Staré Hutě, k. ú. Ostrov; <i>Ostrovská huť</i> (I)	1779–1815
2.	Ostrov; <i>Ostrovská huť</i> (II)	po 1815 – po 1870
3.	Tasice; <i>Tasická huť</i>	1796–2002
4.	Nová Chraňbože, k. ú. Dobrnice; <i>Golčovojeníkovská huť</i> / <i>Emiliina huť</i> / <i>Chraňbože</i> (II)	1771–1871
5.	Stará Chraňbože, k. ú. Dobrnice; <i>Kunická huť</i> / <i>Chraňbože</i> (I)	1726/1729 – před 1750
6.	Dvorek, k. ú. Nová Ves u Leštiny; <i>Stará huť</i>	1728–1737
7.	Hostětinky, k. ú. Vratkov; <i>Modletínská huť</i> / <i>Rušinovská huť</i>	1745–1752/1756
8.	Dolní Bradlo, k. ú. Horní Bradlo; <i>Bradelská huť</i> / <i>Vilemínina huť</i>	1867–1944
9.	Trhová Kamenice; <i>*Trhovokamenická sklárna</i>	1901–1914
10.	Svatojánské Hutě, k. ú. Pavlov <i>Hanibalovská huť</i> / <i>Vilémovická huť</i> <i>Huť sv. Jana Nepomuckého</i> / (<i>Dolní</i>) <i>Pavlovská huť</i>	Vilémovická huť: cca 1732–1748. Huť sv. Jana 1826 – cca 1842
11.	Svatojánské Hutě, k. ú. Pavlov; (<i>Horní</i>) <i>Pavlovská huť</i>	1829–1882
12.	k. ú. Benetice; (<i>Stará</i>) <i>Světelská huť</i>	1742–1752
13.	k. ú. Benetice; (<i>Nová</i>) <i>Světelská huť</i>	1753–1794
14.	Josefodol, k. ú. Horní Bohušice; <i>huť Josefsthál</i>	1882–dodnes
15.	Hejtice, k. ú. Malčín; <i>Malčínská huť</i> / <i>Adolfova huť</i>	1726–1745/1746
16.	Dobrá Voda, k. ú. Malčín; <i>Haberská huť</i> / <i>Hoglova huť</i> / <i>huť Dobrá Voda</i> (<i>Guttenbrünn</i>)	1723–1871
17.	Hutě, k. ú. Jilem; <i>Jilemská huť</i> / <i>Chotěbořská huť</i> / <i>huť sv. Josefa</i>	1818–1851
18.	Rozsochatec; <i>Rozsochatecká huť</i>	před 1786–po 1793
19.	Dolní Sokolovec, k. ú. Horní Sokolovec; <i>*Sokolovecká huť</i> / <i>*Libická huť</i>	1800–1809 nebo později
20.	Nová Huť, k. ú. Vojnův Městec; <i>Nová huť</i>	1809–1835
21.	k. ú. Kouty; <i>Melechovská huť</i>	před 1789–před 1813
22.	Staré Hutě, k. ú. Kaliště; <i>Stará huť</i> / <i>Stará huť lipnická</i>	cca 1720–před 1749
23.	Rohule, k. ú. Rejčkov; <i>Loukovská huť</i> / <i>huť sv. Františka</i>	před 1726–po 1860
24.	Koňkovice; <i>Koňkovická huť</i> / <i>huť sv. Markéty</i>	(před?) 1863–cca 1872
25.	k. ú. Nová Ves u Světlé (?); <i>Fojtova huť</i> / <i>Fojtova Světelská huť</i>	před 1740–po 1748
26.	Roušťany, k. ú. Pohled; <i>Pohledská huť</i> / <i>huť sv. Jiří</i>	1827–1848

27.	Orlovy, k. ú. Kejžlice; <i>Kejžlická huť</i> (I)	cca 1744 – před 1759
28.	k. ú. Kejžlice; <i>Kejžlická huť</i> (II) / <i>Lipnická huť</i>	1777 – před 1858
29.	Temník, k. ú. Velešov; <i>huť Temník</i>	1777–1795
30.	Maršov, k. ú. Zbilidy; <i>Maršovská huť</i>	po 1740–1782
31.	Úsobí; <i>huť sv. Eduarda</i>	1831 – cca 1870
32.	Vilémovské Chaloupky, k. ú. Smrčná; <i>*Vilémova huť</i>	před 1711–1719/1731
33.	Vilémovské Chaloupky, k. ú. Smrčná; <i>*Löffelmannova huť</i>	1794–1801
34.	Stará Huť, k. ú. Smrčná; <i>huť Wiesenthal; Karlova huť</i>	Wiesenthal: cca 1730–1748. Karlova huť 1841–1890
35.	Antonínův Důl; <i>huť Antonienthal</i>	1845–2007
36.	Dobronín; <i>*Inwaldova sklárna / *Šicendorfská sklárna</i>	1913–2007

Seznam historických sklářských hutí na Havlíčkobrodsku. Čísla jednotlivých hutních sklářských lokalit odpovídají číslům na mapce (na obr. 2). Hvězdičkou (*) jsou označeny zatím pracovní, nedoložené názvy sklářských hutí. Letopočty vymezují počátek a konec výrobního provozu.

Resümee

Aleš Knápek – Pavel Rous: Anmerkungen zum Wissensstand über das historische Glasgewerbe im Böhmischem-Mährischen Bergland

Pionier der Geländeprospektion historischer Glashüttenstandorte im Böhmischem-Mährischen Bergland war Arnošt Kába, ein Historiker aus Jihlava (Iglau), der in den Jahren 1970 – 1972 insgesamt 42 Glashüttenstandorte (Abb. 1) im Gelände überprüfte und die Ergebnisse seiner Erforschung in einem kurz gefassten Katalog veröffentlichte (Kába 1972).

Mit der Geländeprospektion der aufgelassenen Glashütten und -schleifereien im Raum von Havlíčkův Brod (Deutschbrod) befassten sich die Mitarbeiter des Kreismuseums in Havlíčkův Brod in den Jahren 1989 – 1993 (Rous 1990; *týž* 1991). Den erreichten Wissensstand illustrieren eine Karte (Abb. 2) und ein Hüttenverzeichnis (im Anhang hier).

Die Weiterentwicklung des Wissens über das alte Glasmacherhandwerk in den Regionen des Böhmischem-Mährischen Berglands, d.h. im Raum von Havlíčkův Brod (Deutschbrod), Jihlava (Iglau), Pelhřimov (Pilgrams) und Žďár (Saar) einschließlich der Saarer Berge, erfolgte vor allem nach dem Jahr 2000. Im Raum von Pelhřimov wurden im Rahmen einer archäologischen Rettungsgrabung die Überreste einer Glashütte bei Božejov (Boschejow) freigelegt (Hrubý *et. al.* 2009). Die Geländeprospektion der aufgelassenen Glashütten in der Umgebung von Pacov (Patzau) und Kamenice nad Lipou (Kamnitz an der Linde) wird durch das Stadtmuseum von Antonín Sova in Pacov (Vlastimil Simota) in Zusammenarbeit mit der Gesellschaft Archaia Brno, o. p. s., Arbeitsstelle Jihlava (Petr

Duffek) vorgenommen. Ihr aktiver Mitarbeiter ist der Laienforscher Petr Valeš. Im Raum von Pacov und Kamenice nad Lipou lokalisierten bzw. überprüften sie gemeinsam die Lagen mehrerer Glashütten aus dem 18. und 19. Jahrhundert und gewannen archäologische Funde von diesen Standorten. Im Raum von Žďár wird ein Projekt von Pavel Kysilka durchgeführt, das auf die Untersuchung, den Denkmalschutz und die Popularisierung der aufgelassenen Glashütte aus dem 19. Jahrhundert in České Milovy (Millau) ausgerichtet ist. Neue Erkenntnisse über die älteste, d. h. frühneuzeitliche Glasproduktion in den Saarer Bergen erbrachte die Archivforschung, die sich auf die Glashütte in Vříšť (Wriescht) konzentrierte (*Gonda 2015*).

Das Museum des Böhmischemährischen Berglands in Havlíčkův Brod initiierte im Jahr 2013 das Projekt „Glasgewerbe im Böhmischemährischen Bergland“, nahm die Gelände-prospektion wieder auf und begann eine Zusammenarbeit mit Fachleuten zur Geschichte des Glasgewerbes. Im Jahr 2014 fand die Tagung zum Thema „Glasgewerbe im Böhmischemährischen Bergland und in Niederösterreich“ statt, und die vorgetragenen Beiträge wurden in einer gleichnamigen Sammelschrift veröffentlicht. Die durchgeführten Geländeuntersuchungen erbrachten neue Erkenntnisse über die „Glasgemarkung“ des Ortes Smrčná (Simmersdorf, Abb. 3 und 4) und über die Standorte der ausgewählten Hütten aus der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts. Aus den Proben von den dort gefundenen Artefakten wurden in Zusammenarbeit mit der Universität für Chemie und Technologie Prag die ersten Daten aus chemischen Analysen der Gläser gewonnen (*Sedláčková – Rohanová 2016*). Die Prospektion bezog sich ebenfalls auf den bislang ältesten, d. h. den frühneuzeitlichen Horizont der Glashütten im Böhmischemährischen Bergland. Im Raum von Žďár ist es gelungen, die Lage der Glashütte in Fryšava (Frischau) zu präzisieren und auch von diesem Standort archäologische Funde zu gewinnen, ähnlich wie im Fall der Glashütte in Vříšť. Im Rahmen der Geländeuntersuchungen wird auch Häusern der Glasmacher und der Glasmachermeister sowie technologischen Anlagen u. ä. besondere Aufmerksamkeit gewidmet (*Knápek 2015*). Was das Glasgewerbe anbelangt, ist Gegenstand des Studiums unter anderem auch das damalige Unternehmungsmilieu und die Auswirkung der Industrialisierung. Glasbetriebe des 20. Jahrhunderts werden durch das selektive Sammeln materieller Funde und die Methode Oral History dokumentiert.

Deutsch von Hana Šebestová